

extiyoji mustaqil hayotga intilish bilan bog'liq bo'lib, bu reaksiya o'g'il bolalarda qizlarga nisbatan kuchliroq ifodalanadi. Psixopatiya sharoitlarida emansipatsiya reaksiyasi ashaddiy ko'rinishga ega bo'lib, o'smirning uydan qochib ketishida ro'yobga chiqadi.

- **Qiziqish -xobbi reaksiyasi.**

O'smirlik davri uchun qiziqish xobbi o'ziga xos xususiyatni mujassamlashtirgan. Xuddi bola uchun o'yin zarur xususiyatga ega bo'lganidek, o'smirning shaxs sifatida shakllanishi uchun qiziqish ham shunday muhim ahamiyat kasb etadi. Qiziqish psixologik hodisalarning alohida kategoriyasini tashkil etib, u bir tomondan mayl, boshqa tomondan ishtiyoq va havasning o'rtasida joylashadi. Qiziqishlarni muayyan tizimga joylashtirish juda murakkabdir.

- **Salbiy imitatsiya (taqlid) reaksiyasi.**

Bu mustaqillik uchun kurashishning bir ko'rinishi sifatida emansipatsiya reaksiyasi shakllanishining davomidir. Oila a'zolarining nomaqbul xatti – harakatlariga nisbatan qarama - qarshi munosabat tarzidagi xulq atvor ifodalanishi. [10-11]

Xulosa qilib aytish mumkinki, xulqi og'ishgan o'quvchilarda uchraydigan agressiv xatti-harakatlar asosini avalo oila muhiti tashkil qilishi va oiladaga o'zaro bir birini psixologik tomondan tushinmasligi natijasidir. O'smirlik keskin o'zgarishlar davriligini hisobga olgan holda, ularga alohida etiborni qaratish maqsadga muvofiqdir. Aks holda esa, yuqoridagi salbiy xususiyatlar o'smir yoshidagi o'quvchi xarakterini, uning xatti-harakatini tubdan o'zgartirib yuboradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G.Q.To'laganova, "Tarbiyasi qiyin o'smirlar" Toshkent; 2005.
2. Sharofitdinov, A. (2022). OILADA SIBLING MAQOMI MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(3).
3. Sharofitdinov, A. (2022). DESTRUKTIV XULQ-ATVOR PAYDO BO'LISHI VA SHAKLLANISHINING IJTIMOY PSIXOLOGIK OMILLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(3).
4. Abdulla, S. (2022, March). THE ROLE OF FAMILY IN THE FORMATION OF LEARNING MOTIVATION FOR ADOLESCENTS. In *Conference Zone* (pp. 286-288).
5. Sharofitdinov, A. (2022). O 'SMIRLARDA O 'QUV MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O'RNI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6), 82-87.
6. Sharofitdinov, A. (2022). BOSHQARUV JARAYONIDA QAROR QABUL QILISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6).
7. Sharofitdinov, A. (2022). O'SMIRLARDA JINOYATCHILIK XULQINING KELIB CHIQISHI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6), 78-81.
8. XXX, Sharafitdinov Abdulla. "The role of family in the formation of learning motivation for adolescents." *Texas Journal of Multidisciplinary Studies* 6 (2022): 285-287.
9. Sharaffitdinov, A., & Yusupov, U. (2022). The opportunities of educating morality for children through samples of folklore. *Eurasian Scientific Herald*, 5, 65-68.
10. Abdulla, S., & Zulxaydar o'g'li, Q. M. (2022). Psychological Characteristics of DecisionMaking in Management. *Global Scientific Review*, 1, 14-18.
11. Sharofitdinov, A., & Umidjon, Y. (2022). SHAXSIY KAMOLOTDA ART-TERAPEVTIK MASHQLAR. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(3).

PSIXOLOGIYADA TUSH KO'RISH TILSIMLARI

Shovxiev Luqmoniddin Boynazar o'g'li

O'zMU Jizzax filiali psixologiya kafedrasida stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya: *Tush ko'rish jarayoni anglanmagan jarayon ya'ni ongsizlik holatiga kiradi. Tush ko'rish holatini olimlar qadimdan qanday jarayon ekanligini, paydo bulish fiziologiyasini, diniy va ilmiy jixatlarini o'rganib mhiyatini ochib berishga harakat qilib kelganlar. Jumladan, ibn Sino, Bositxon ibn Zohidxon Shoshiy va psixoanaliz maktabining asoschisi Zegmund Freyd kabi olimlar tush ko'rish holatlarini tadqiq qilganlar.*

Kalit so'zlar: *Tush ko'rish, uyqu, Bositxon ibn Zohidxon Shoshiy, nafsı notıqa, ruh, tasavvur.*

Ma'lumki, tush ko'rish ixtiyorsiz xayolning bir ko'rinishidir. Odam uxlagan vaqtida tush ko'radi. Ilmiy asarlarda yozilishicha, uyquda miyadagi psixik jarayonlarning markazlari tormozlanadi va odam miriqib uxlab dam oladi. Agar bosh miyada biror markaz qo'zg'alib qolsa, shu markazga ta'sir etgan voqea hodisalar xira bo'lsa ham miyada tiklanadi va odam tush ko'radi.

Bugungi ilm-fan inson ko'zi hamma narsani ko'rish qobiliyatiga ega emasligini aniqlagan. Quloq esa barcha tovushlarni eshitishga qodir emas. Xuddi shuningdek, bu kungi fanimizni miyaning sezuvchanlik qobiliyati qiziqtirib turibdi. Koma holatiga tushgan ko'p odamlar orasida o'tkazilgan so'rovlar bunday alpozda inson boshqa o'lchamdagi dunyoda yashashini isbotlagan. Ayniqsa, tush masalasi olimlarimiz diqqat-e'tiborimizni o'ziga jalb etgan.

Tush nima? Tush qanday vosita orqali ko'riladi? Tushga nisbatan "ko'rish" fe'lini ishlatish joizmi? Inson tush ko'radimi yoki tushida yashaydimi? Tushda voqelikdan o'zib ketish hodisasi nimaga asoslanadi? Inson taqdiri avvaldan belgilab qo'yilganmi yoki taqdirni o'zgartirib bo'ladimi? Odam o'lgandan so'ng boshqa olamdagi dunyoda yashaydimi yoki insonning "men"ligiga nuqta qo'yiladimi? Bu kabi o'nlab, yuzlab savollar tadqiqotchilar fikr-u o'yini band etib turibdi. Mutaffakur Bositxon ibn Zohidxon Shoshiy "Qonuni Bositiy" kitobining "Ammo arvohi arba'a" ("Ammo to'rtta ruhlar") bobida ruhlar haqida so'z ochib, ikkita ruhga alohida urg'u beradi. "*Birinchi ruhini samoviy derlarki, Hazrati Xalloqi bechunning ato qilg'on ruhidir. "Qulur-ruhi min amri robbi farmoni birlan ani haqiqatdin lisoni shar lol va sokit va mohiyatidin hukamoi dahr ojiz vas omit (jim) bo'lg'on haqiqiy ruh, ya'ni jondurki, faqat lutfi ilohydir" deb yozadi olim., - "Va naftu fihi min ruhi" sha'ni birlan sharafyobdurki, bu ruhni hukamoi faylasuflar nafsı notuqa deb ta'bir qilurlar. Va ba'zi hukamoi derlarki, insonda bir javhari mudrika bordurki, mufrikai nafsoniya ani qilg'on idroki suvar va ma'oniya juz'iyalarini qo'shib, majmu'ini kulliaton idrok qilur. Bas, javharni badang'a va badanni tadbirig'a mutaallıqlik e'tibori ila nomi nafsı notiqadur. Va olami qudsiyg'a tavajjuhıni e'tibori ila nomi ruhdır. Ya'ni biz-zot ruhdur, yani bil-e'tibor nafsı notiqadur, derlar"*

"Nafsı notiqaning" lug'aviy ma'nosi "gapiruvchi o'zlik" demakdir. Ya'ni insonning o'zligi gapirish, fikrlash, mushohada yuritish, ko'rgan-kechirganlarini yodda saqlash barobarida shakllanadi. Agarda inson xotirasini butkul yo'qotsa ismini, ko'rgan-kechirganlarini, hayotda mavjudligini, xullas, mavjudod ekanligini butkul unutsa "nafsı notiq"lik pasayadi. Masalan, o'lim deganda "Men"likning yo'qolishi tushuniladi. Xuddi ana shu xususiyat insonni o'limdan qo'rqishga sababchi bo'ladi.

Shoshiy "...Asl inson jasad emas, balki ruhdur" deb yozar ekan, bundan inson jasadi bo'lmasa ham isboti tush ko'rish hodisasi hisoblanadi.

Xush tush o'zi nima? Ko'pchilik tushni miya qavatlaridagi obraz yasash faoliyati bilan izhlaydilar. Jumladan "O'zbek tilining izohli lug'ati" (1981) kitobida tush shunday ta'riflanadi: "Tush uyquda vujudga keladigan obrazlar, uyqu vaqtida ko'riladigan".

Haqiqatdan ham obraz yasash xususiyatiga egadir, ya'ni miya qavatida obraz yasovchin "uskuna" mavjud. Binobarin, alohida iqtidorga ega kishilar(masalan yozuvchilar) umuman hayotda bo'lmagan, yashamagan odamlarning obrazlarini yaratadilar. Yozuvchi tasavvurining mahsuli sanalmish obrazlar o'z-o'zidan harakatlanadi, haqiqatan yashab o'tganiga o'quvchini

ishontiradi. Deylik, Abdulla Qodiriy yaratgan obrazar: Yusufbek hoji, Otabek, Kumush, Zaynab va hokozolar hayotda yashab o'tganligiga ayrim o'quvchilar qattiq ishonishadi. Shu bois Kumush olamni tark etganida adib o'zini tutolmay yig'lagani yodnomalarda qayd etilgan. Qani endi o'quvchilarni bu obrazlarni yozuvchi o'ylab topgan, deya ishonitirib kuring-chi? Bu gapga ishonishmaydi. Demak, inson miyasi obrazni haqiqat sifatida yuzaga chiqarishga qodir ekan.

Keng miqyosda esa tushni faqat miya qavatlarida obraz yasash "uskuna"sig'a bog'lash mantiqan to'g'ri emas. Tasavvur qiling tushungizga bundan ko'p yillar muqaddam olamni tark etgan yaqin kishingiz kirdi. U siz bilan gaplashadi, savollarga javob beradi. Sizga savol beradi, javobingizni eshitib, o'ylab ko'radi, ba'zi ishlaringizdan norozi bo'lsa, shuni gapiradi.

Tush ruh bilan bog'liq hodisa, unda ruhlar suhbatlari voqelikka ko'chadi.

Haqli ravishda savol tug'ladi. Yaqin kishingizning (dunyodan o'tgan) obrazini miyaning o'zi yaratgan bo'lsa, bu obraz sizning muommolaringizni qanday qilib biladi? Demakki, tushga kirgan kishi haqiqatdan boshqa o'lchamdagi dunyoda yashamoqda. Sizni kuzatib turmoqda. Yani tush ruh bilan bog'liq hodisa. Tushda ruhlar suhbatlari voqelikka ko'chadi.

Qisqacha qilib aytganda, tush ruhga bog'langan mu'jiza. Ruhning shakli, yashash tarziga hech kimning aqli yetmaydi. Zotan Qur'oni Karimda ta'kidlanganiday, "...Ruh Parvardigorimning ishidandur".[1]

Ko'rgan tushlarimizni ma'zmuniga qarasak, odam ikki olamda hayot kechirar ekan, degan fikriga kelamiz. Nahotki bu haqida odamlar shu vaqgacha o'ylab ko'rishmagan? Axir bu hodisa mutloq yangi ilm-ku. Tushda kechgan hayot bizning tabiatimizning ikki tarafi bir-biridan mutlaqo ajralib qolganini bildiradi. Oqibatda, men bu hodisa timsolida botin kechinmalarimiz oshkora hissiyotlarimizga nisbatan qudratliroq degan xulosaga keldim. (Balzak. "Lui Lamber 1833") [2]

Tush ko'rish — [uyquda](#) sodir bo'ladigan sub'yektiv psixik hodisa. Fiziologik jihatdan tush [bosh miya](#) katta yarim sharlarining tormozlanmagan hujayralari faoliyati natijasidir. Chuqur uyqu paytida bosh miya po'stloq qismining hujayralari butunlay tormozlanadi va bunda tush ko'rilmaydi. Bosh miya po'stloq qismining ayrim bo'laklari tormozlanmaganda shu joylar kuchsiz ta'sirotlarga sezgir bo'ladi. Shunda odam tush ko'radi. tushda uyqudagi kishi aniq va tasvirli kechinmalarining shohidi bo'ladi. Tushdagi voqealar bir-biriga bog'liq, bir oz noaniq, hayajonli, afsonaviy tus oladi. Tush asosan, tez kechadigan uyqu fazasidan uyg'onish vaqtida yoki undan so'nggi bir necha minut davomida ro'y beradi, kishi uni uzoq vaqt yodsa saqlay olmaydi. Kishi sokin kechadigan uyqu fazasida ham tush ko'rishi mumkin. Ertalabki uyg'onish davrida tush, odatda, uzoq davom etadi (chunki bunda "tez kechadigan" uyqu vaqti uzoqroq bo'ladi). Tushning xususiyati kishining nerv sistemasi tipiga, uning sog'lig'iga, ma'lum davrdagi kechinmalariga bog'liq [3].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.M.E.Zufarova. Qiziqarli psixologiya. "FAYLASUFLAR" nashryoti. Toshkent-2021
- 2.Sadriddin Shams. Zegmund Freyd. @PsixoBLOGuz telegram kanal.
- 3.www.vikipediya.uz
4. Sharofitdinov, A. (2022). Destruktiv xulq-atvor paydo bo'lishi va shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari. Журнал Педагогик и психологии в современном образовании, 2(3).
5. Sharofitdinov, A. (2022). Boshqaruv jarayonida qaror qabul qilishning psixologik xususiyatlari. Журнал Педагогик и психологии в современном образовании, 2(6).
6. Sharofitdinov, A. (2022). O'smirlarda jinoyatchilik xulqining kelib chiqishi. Журнал Педагогик и психологии в современном образовании, 2(6), 78-81.
7. Shovxiev L.(2021). Ursachen der Entstehung von psychischen Krisen. "International Symposium of Young Scholars" Xalqaro Amerika konferensiyasi. (514-516 betlar)
8. Shovxiev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Murotmusaevo Komiljon Buriboyevich, Yuldashev Sheryigit Ergashovich. "PSCHOLOGY OF MODERN LEADERSHIP AS AN

9. Shovxiev Luqmoniddin Boynazar o'g'li. Xulqi og'ishganlikning psixogeginasi va psixoprofilaktikasi. “Zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonining psixologik-pedagogik masalalari” ga bag'ishlangan Xalqaro konferensiya. // Yoshlarga ijtimoiy-psixologik xizmat ko'rsatish markazi. Toshkent-2021.

ONTOGENEZNING TURLI YOSH DAVRLARIDA O'ZINI-O'ZI ANGLASHNING SHAKLLANISHI

Yusupova Shoxro'za Shamsiddin qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

“Psixologiya” kafedrası o'qituvchisi

Tursunov Sardor Ravshan o'g'li

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

“Psixologiya” fakulteti talabasi

Bo'ronov Shahzodjon Erkin o'g'li

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

“Psixologiya” fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Har bir shaxs hayoti davomida o'zining yetuklik pog'onasiga intiladi. Ushbu intilish har bir inson uchun muhim o'ringa ega. Chunki jamiyat rivojida o'z qobiliyatlarini to'laqonli tarzda namoyon qila bilish, (samoaktualizatsiya) jamiyat va keyingi avlod rivoji uchun juda muhim. O'z qobiliyatlarini namoyon qila bilish uchun esa shaxsning turli davrlarida birinchi navbatda o'zini anglash jarayoni tog'ri shakllanishi kerak.*

Kalit so'zlar: *kognitiv rivojlanish, o'zini-o'zi anglash, samoaktualizatsiya, ijtimoiy ta'sir, maktabgacha yosh, o'smir yosh.*

Inson shaxsi butun umr bilishga intilish bilan bilish jarayonlari, xarakter xususiyatlari, hissiy-emotsionalligi, irodaviy jihatlari, qiziqish, intilishi, qobiliyatlari individuallik ko'rinishida rivojlanib boradi. Rivojlanish bu bir umr bo'ladigan jarayon hisoblanadi. Albatta rivojlanish bosqichma-bosqich bo'ladi. Rivojlanish kognitiv va ijtimoiy bo'lishi mumkin. Kognitiv rivojlanish miyaning rivojlanishi bilan bog'liq holda fikrlashning ham rivojlanishi narzarda tutiladi. Ijtimoiy rivojlanish atrof muhit va atrofdagilar bilan o'zaro munosabatda bo'lishi bilan izohlanadi. Rivojlanish tug'ma hamda tarbiyalash ta'sirida bo'ladi. Bugunga qadar olimlar shuni aniqladilarki, miyaning rivojlanishida maktabgacha yosh bosqichlari nihoyatda muhim ro'l o'ynaydi. Miya bevosita tashqi stimullar ta'sirida rivojlanib boradi.

Bola dunyoga kelibdiki, u har bir yoshda dastlab atrof-olamni, predmetni va jamiyatdagi shaxslarni kuzatib, o'z xatti-harakatlari orqali o'rganib boradi. Ilk tashqi ta'sirni ijtimoiy muhit va munosabatni oilada va oila a'zolari bilan bo'ladigan munosabatda oladi. Oila bola shaxsining o'zini-o'zi anglashida, individual xususiyatlari va oliy hislarning namoyon bo'lishida fundamental shakllantiruvchi asosiy maskan bo'lib qoladi. Bu maskanda muhim ro'lda ota-ona bolani o'zligini anglashga yordam beruvchi va rivojlantiruvchi vakil deb hisoblashimiz mumkin. Oila maskani bilan birga ta'lim muassasalari va unda faoliyat yuritayotgan tarbiyachi, o'qituvchilar faoliyati ham bola shaxsi akademik, ijtimoiy bilim, ko'nikmalalari, hissiy-emotsional yetukligini ta'minlashda ongli o'zini-o'zi anglash muhimligi borasidagi qarashlarni chet el olimlarining olib borgan tadqiqotlarida ham ko'rishimiz mumkin. O'zini-o'zi anglash jarayonini yoshlikdan tog'ri shakllantirib borish bolaning keyingi yoshdagi psixik rivojlanishi va u bilan bog'liq inqirozli davrlarning yengil o'tishini ta'minlaydi. Ammo turli yoshdagi shaxslarda biz hozirgacha uchrayotgan deviant xulq-atvorning ya'ni xulqi og'ishning yuzaga chiqayotganligi ushbu jarayonni tog'ri shakllantirishning muhimligini anglatadi. Negaki